

KS. MIECZYŚLAW KOGUT ^{a, @}

 0000-0002-0713-9887

^a Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu; Instytut Historii Kościoła i Teologii Pastoralnej; Katedra historii Kościoła w starożytności i średniowieczu oraz patrologii, ul. Katedralna 9, 50-328 Wrocław, dolnośląskie, PL

[@] Kluczbork19@WP.PL

FORMACJA TEOLOGICZNA KLERYKÓW W SEMINARIUM DUCHOWNYM WE WROCŁAWIU PO ROKU 1945

Słowa kluczowe: Śląsk, Wrocław, seminarium, akademia, teologia, filozofia, historia, Karol Milik, Kazimierz Lagosz, Bolesław Kominek.

Abstrakt: Czasy komunistyczne były szczególnie bolesnym doświadczeniem dla Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku. Rządzący starali się ograniczać Jego działalność we wszystkich sektorach życia. Wbrew istniejącym prawom pozbawiano katolików swobód obywatelskich. Niezwykle niebezpieczne czasy wymagały od ludzi Kościoła nieszablonowego podejścia do decyzji władz państwowych, aby można było zarządzać instytucjami kościelnymi. Celem pracy jest ukazanie ogromu pracy biskupa i profesorów, dla zachowania wysokiego poziomu intelektualnego i teologicznego kleryków. W pierwszej części pracy zaakcentowano rolę ks. Kazimierza Lagosza, wikariusza kapitulnego w kwestii organizacji zajęć alumnów i porządku ich formacji teologicznej, intelektualnej i duchowej. Wikariusz kapitulny dążył do stworzenia obrazu kapłanów – społeczników, którzy poza

KS. MIECZYŚLAW KOGUT (1955–); 1982, kapłan archidiecezji wrocławskiej; 1982, mgr: teologia (PWT, Wrocław); 1991, dr nauk teologicznych: historia Kościoła (PWT, Wrocław); 2001, dr hab. nauk teologicznych (PWT, Wrocław); 2008, prof. nauk teologicznych; Kierownik (2003–) Katedry Historii Kościoła w Starożytności i Średniowieczu oraz Patrologii (PWT, Wrocław); dyrektor (2014–) Instytutu Historii Kościoła i Teologii Pastoralnej (PWT, Wrocław); zainteresowania naukowe: dzieje duszpasterstwa parafialnego i życia religijnego wiernych archidiecezji wrocławskiej do 1945 r., dzieje Kościoła na Śląsku.

pracą duszpasterską, staną się animatorami życia społecznego w parafiach archidiecezji wrocławskiej. Druga część pracy dotyczy już sytuacji po październiku 1956 r. Nowy ordynariusz ks. abp Bolesław Kominek miał już inny obraz przyszłych wrocławskich kapłanów. Dla podniesienia poziomu intelektualnego przyszłych kapłanów starano się przyciągać do Wrocławia wysokiej klasy teologów. Realizacją biskupiego marzenia, czyli dobrze wykształconego kleru, były starania o utworzenie we Wrocławiu Papieskiego Wydziału Teologicznego. Stało się to 22 lutego 1968 r.

Sekcje: [Wprowadzenie] > 1. Cel i zakres formacji intelektualnej > 2. Początki formacji w polskiej rzeczywistości > 3. Próby formowania kapłana społecznika > 4. Powrót do istotnych koncepcji formacji > 5. Założenie Papieskiego Wydziału Teologicznego w roku 1968 > [Podsumowanie].

Podjęcie kwestii przedstawienia istotnego zadania wrocławskiego Wyższego Seminarium Duchownego – formacji teologicznej alumnów wymaga pewnych wstępnych wyjaśnień. Przede wszystkim należy stwierdzić, że każda formacja, a zwłaszcza teologiczna łączy się najpierw z proponowaną treścią, poznaniem, elementami wiedzy. Przedstawia się je po to, aby były przedmiotem nauczania, aby stały się przyswojoną własnością intelektualną, a nawet duchową. Mamy tu do czynienia z zespołem określonych sposobów i ustalonych praktyk, które nadawały formacji teologicznej charakter instytucjonalny i zarazem tworzyły z tego strukturę organizacyjną i dydaktyczną. Ten proces przyswajania odbywa się we Wrocławiu w Wyższym Seminarium Duchownym, w miejscu uświęconym już blisko 500-letnią tradycją, tzn. od roku 1565¹. Dnia 5 października odbył się wtedy we Wrocławiu synod, na którym postanowiono erygować seminarium duchowne². Tydzień później na sesji kapitulnej utworzono pierwsze gremium pedagogiczne z doktorem Teodorem Lindanusem na czele³.

¹ O staraniach założenia uniwersyteckiej teologii we Wrocławiu zob. J. Swastek, *Starania i próby założenia uczelni akademickiej na Śląsku na przestrzeni XVI–XVIII wieku*, „Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne”, 6(1974), s. 99–113; tenże, *Korzenie uniwersyteckiej teologii na Śląsku do 1702 roku*, w: *300 lat Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Zarys historii i pracownicy naukowcy PWT we Wrocławiu*, red. I. Dec, Wrocław 2002, s. 15–25.

² J. Sawicki, *Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty*, Wrocław 1963, s. 253; W. Urban, *Najstarsze seminarium duchowne na ziemiach polskich*, „Tygodnik Powszechny”, 17(1963), nr 46, s. 4; M. Banaszak, *Geneza seminariów duchownych w Polsce*, CT, 37(1967), fasc. 3, s. 123–136; J. Mandziuk, *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*, t. 2 (od 1520 do 1742), Warszawa 2011, s. 170.

³ Od lat sześćdziesiątych XX wieku rozpoczął się spór historyczny o to, które z polskich seminariów duchownych jest najstarsze. Definitywnie go rozstrzygnął S. Librowski, *Właści-*

1. Cel i zakres formacji intelektualnej

W naszym przedłożeniu kwestia formacji intelektualnej kleryków dotyczy tego, prawie 50-letniego okresu po drugiej wojnie światowej. W tym czasie we wrocławskim seminarium formacja teologiczna składała się z trzech etapów. Rozpoczynała się od przekazywania treści i wartości naukowych. Następnie podejmowano sposoby ich przedstawiania i nauczania. Ostatnim etapem był czas przyswajania i weryfikacji. W pierwszym etapie stawiano pytania o rozumienie teologii, która jest nauką o Bogu. Przekazywana alumnom teologia zna Boga, który sam daje o sobie znać. On objawia się człowiekowi w tajemnicy Wcielenia i Odkupienia. W tym momencie zahacza o pierwiastki antropologiczne, sprawiając, że jest ona równocześnie nauką o człowieku. W dniu 27 października 2000 r. na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu ówczesny kardynał Joseph Ratzinger w swoim wykładzie z okazji otrzymania doktoratu *honoris causa*, określił teologię jako nigdy nieukończoną wędrówkę myślenia ku Chrystusowi⁴.

Na tym pierwszym etapie była przekazywana słuchaczom informacja o tym, że teologia to nauka, czyli zespół zadań metodycznie uporządkowanych, systematycznie uzasadnionych, intersubiektywnych, wyjaśniających związki zachodzące między faktami i zjawiskami. Dla pogłębienia tego ujęcia przedmiotowego zwracano się także ku znaczeniu podmiotowemu, subiektywnemu. Będzie nią wówczas efekt zabiegów dydaktycznych, stan nabytych umiejętności, wiedzy. Po tym podstawowym stwierdzeniu początków następuje ważny etap, znajdujący się pomiędzy stanem proponowanej wiedzy, a drogą do jej opanowania. Tu kryje się sposób dochodzenia do wiedzy i jej przyswajania, czyli wykłady, seminaria, dyskusje, metody, badania. Chodzi tu poniekąd o funkcjonalny i heurystyczny moment w nauce. W nim następowały powiązania wielu istotnych spraw, które następnie spletały się w coraz większy zakres kontaktów konkretnych grup ludzi: nauczycieli i alumnów, mistrzów i uczniów. W efekcie tego wzajemnego współdziałania powstało środowisko, które nadawało nauce formę jeszcze wyraźniej zinstytucjonalizowaną, gdyż obejmowało nie

wie które seminarium diecezjalne w Polsce jest najstarsze?, ABMK, 17(1968), s. 185–189, oraz tenże, *Czterechsetlecie fundacji seminarium wrocławskiego (1568–1968)*, ABMK, 17(1968), s. 179–185.

⁴ J. Ratzinger, *Wiara i teologia*, w: *Jego Eminencja Kardynał Joseph Ratzinger – Jego Świątobliwość papież Benedykt XVI doktor „honoris causa” Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu*, red. I. Dec, Świdnica 2005, s. 73.

tylko materialne urządzenia, jak np.: gmachy, sale wykładowe, zakłady, biblioteki, ale także odślaniało całą tajemnicę aktywnego zharmonizowania ze sobą ludzi i rzeczy. Zestrajała się tu kultura umysłowa, talent profesorów i wychowawców z wychodzącą naprzeciw młodzieńczą otwartością i zaciekawieniem. Z tego harmonijnego kontaktu powstawał cały studencki entuzjazm, pasja poznania i chęć doświadczania czegoś nowego, niespotykanego⁵.

2. Początki formacji w polskiej rzeczywistości

Początek realizacji formacji teologicznej w powojennym Wrocławiu zaczął się od przygotowania odpowiedniego budynku. Przed wojną archidiecezja wrocławska przeznaczyła na ten cel trzy obiekty: *Collegium Georgianum*, wybudowane przez kard. Georga Koppa w 1895 r., *Collegium Marianum* (nad Odrą), przeznaczone dla studentów teologii Uniwersytetu Wrocławskiego, i *Collegium Albertinum*, wybudowane przez kard. Adolfa Bertrama w roku 1935 na Karłowicach – dla alumnów roku pastoralnego⁶. W wyniku działań wojennych całkowitemu zniszczeniu uległo *Collegium Marianum* nad Odrą. *Collegium Georgianum* zostało zniszczone w 40 procentach, zaś *Collegium Albertinum* zachowało się, ale zostało zajęte w roku 1945 przez armię radziecką na szpital wojskowy. Po opuszczeniu przez wojskowych władze miasta przekazały go we władanie Uniwersytetu Wrocławskiego. Początkowo władze kościelne w powojennym Wrocławiu podjęły starania o przywrócenie Wydziału Teologicznego na odrodzonym Uniwersytecie Wrocławskim, w łączności z seminarium, jak to było do roku 1945⁷. Ze strony kościelnej staraniom tym przewodził, przybyły do Wrocławia w czerwcu 1945 roku, były profesor Uniwersytetu im. Jana Kazimierza we Lwowie, ks. Józef Umiński. Plan nie powiódł się przede wszystkim z powodu braku akceptacji ze strony władz politycznych. Ministerstwo Oświaty w piśmie z 16 lipca 1948 r., wychodząc z założenia,

⁵ Warto zapoznać się z pracą B. Ferdka, *O pożytkach z uprawiania teologii akademickiej*, w: *Wydział Teologii Katolickiej na Uniwersytecie Wrocławskim (1811–2011)*, red. M. Piela, Wrocław 2014, s. 11–16.

⁶ Por. I. Dec, *Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne we Wrocławiu w latach 1976–1994*, w: *Patientia et caritas: W hołdzie Księdzu Kardynałowi Henrykowi Gulbinowiczowi Arcybiskupowi Metropolacie Wrocławskiemu w 25-lecie sakry biskupiej 8 II 1970 – 8 II 1995*, red. I. Dec, Wrocław 1995, s. 272.

⁷ P. Nitecki, *Teologia katolicka we Wrocławiu w nowej rzeczywistości geopolitycznej i kościelnej (od 1945 r. do dziś)*, w: *Wydział Teologii Katolickiej na Uniwersytecie Wrocławskim (1811–2011)*, s. 78.

„iż wydziały teologiczne są zorganizowane na uniwersytetach w Krakowie, Warszawie i Lublinie”, a poza tymi wydziałami akademickimi istnieje cały szereg seminariów duchownych”, zdecydowało, iż „w tym stanie rzeczy [...] nie widzi możliwości utworzenia nowego wydziału teologicznego na Uniwersytecie Wrocławskim⁸. Wtedy ówczesny administrator apostolski ks. dr Karol Milik postanowił zorganizować we Wrocławiu własne, kościelne studium teologii w ramach seminarium duchownego. Organizację seminarium zlecił ks. Józefowi Marcinowskiemu⁹, któremu udało się odzyskać od władz miejskich i częściowo wyremontować budynek przy pl. Katedralnym 14 – *Collegium Georgianum*.

Po wielomiesięcznych przygotowaniach początek realizacji formacji teologicznej nastąpił 8 października 1947 roku¹⁰. Tę chwilę uroczystego otwarcia przeżywało 24 alumnów i siedmiu wykładowców, w tym trzech samodzielnych pracowników naukowych (habilitowanych)¹¹. Rozpoczął się wtedy czas przyswajania wiedzy teologicznej przez studentów i pozyskiwania nowych nauczycieli i wykładowców. Mieli oni obowiązek, zgodnie z zachętą Administratora Apostolskiego, ks. inf. K. Milika, podniesienia swoich kwalifikacji i pracy nad habilitacją¹². W ciągu półwiecza funkcjonowania tej wrocławskiej uczelni zaangażowanych było 125 pracowników naukowych różnych stopni. W 1995 r. liczba pracowników naukowych wynosiła 80. W tym gronie aż 25 posiadało tytuły doktora habilitowanego¹³. Liczba wyświęconych kapłanów wynosiła 1520.

⁸ Zob. A. Schletz, *Ks. Józef Umiński (1888–1954)*, NP, 8(1958), s. 302; W. Urban, *Archidiecezja Wrocławska w latach 1945–1965*, NP, 22(1965), s. 49; Nitecki, *Teologia katolicka*, s. 79.

⁹ J. Marcinowski, *Początki Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu*, w: *Dei Virtus – Kardynałowi Bolesławowi Kominkowi w hołdzie*, red. J. Krucina, Wrocław 1974, s. 243–251; zob. też *Homilia ks. bpa Józefa Pazdura*, w: *50 lat Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu*, red. I. Dec, K. Matwijowski, Wrocław 1997, s. 7–9.

¹⁰ Zob. Marcinowski, *Początki*, s. 248–251. Wojna oszczędziła kaplicę mariacką archikatedry wrocławskiej. To w niej właśnie uroczystą Mszę św. odprawił administrator apostolski ks. dr Karol Milik, a kazanie wygłosił ówczesny administrator Śląska Opolskiego ks. dr Bolesław Kominek.

¹¹ Niewielki był zespół wychowawców i wykładowców. Pierwsi wychowawcy w seminarium to: rektor – ks. Józef Marcinowski, ojciec duchowny – o. Franciszek Sasiadek SJ, wicerektor – o. Albert Wojtczak OFM, zaś pierwsi wykładowcy – ks. Józef Umiński, ks. Józef Jelito, ks. Hieronim Feicht, ks. Wincenty Urban, ks. Józef Wojtukiewicz.

¹² W. Urban, *30-lecie Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu (1947–1977)*, „Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne”, 15(1983), s. 211.

¹³ I. Dec, *Nauki teologiczne we Wrocławiu w latach 1945–1995*, w: *Kościół katolicki na Dolnym Śląsku w powojennym 50-leciu*, red. I. Dec, K. Matwijowski, Wrocław 1996, s. 22n.

Przedstawione liczby stanowią wizualizację ogromnej pracy, która wieńczyła wiele wysiłków i poświęceń zarówno ze strony promotorów i pedagogów, jak również wychowanków, którzy osiągnęli swój cel naukowy i formacyjny. Zgodnie z konstytucją Piusa XI *Deus scientiarum Dominus* teologię poprzedzały studia filozoficzne. Twórcy systemu studiów seminaryjnych zakładali, że zarówno w filozofii, jak i w teologii istotną rolę odgrywa chęć poszukiwania prawdy i otwartości poznawczej. Na tym poziomie poznania mamy do czynienia z wzajemnym dopełnieniem. Jeśli teologię obchodzi przede wszystkim sprawa Boga, wówczas musi ona myśleć w sposób filozoficzny. Oczywiście bezspornym pozostaje fakt, że filozofia wyprzedza teologię i nawet przy uwzględnieniu Objawienia nie rozpyływa się w teologii. Pozostaje ona samodzielną drogą ludzkiej umysłowości, ludzkiego ducha¹⁴.

3. Próby formowania kapłana społecznika

W latach 1951–1956 w formacji intelektualnej mamy do czynienia z tzw. okresem eksperymentowania, który polegał na rzekomym uprządkowaniu formacji¹⁵. Większy nacisk stawiano na obciążenie alumnów pracami przy odgruzowywaniu Wrocławia. Dochodziło przy tym do uszczuplenia zajęć naukowych na rzecz muzyki, śpiewu, agronomii, a nawet pragmatyzmu zawodowego. Ksiądz Kazimierz Lagosz, ówczesny wikariusz kapitulny¹⁶, nie był zwolennikiem zaznajamiania kleryków z akademickimi sporami, dotyczącymi niektórych problemów. Był zdania, że nie przyczyniają się one do zdobycia faktycznej mądrości i wiedzy teologicznej, choć niekiedy mogą sprawiać wrażenie „uczoności”. Tego rodzaju wiedzy nie traktował on jednak poważnie. Uważał, że przyszli kapłani powinni zdobywać wszechstronne wychowanie i wykształcenie. Powinni stawać się ludźmi o wysokim stopniu pracowitości i ofiarności dla dobra ogółu społeczeństwa. Z tych też powodów zmienił dotychczasowe *ratio studiorum*, wprowadzając studium rolnictwa teoretycznego i praktycznego, kursy prawa jazdy, pisanie na maszynie, grę na instrumentach, kursy oświatowo-teatralne. W założeniu ks. K. Lagosza każdy kapłan miał uprawiać duszpasterstwo

¹⁴ J. Ratzinger, *Was ist Theologie*, „Internationale Katholische Zeitschrift Communio”, 8(1979), nr 2, s. 122.

¹⁵ J. Pater, *Rządcy diecezji wrocławskiej wobec seminarium duchownego po II wojnie światowej*, w: *50 lat Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu*, s. 28–30.

¹⁶ Zob. S. Wójcik, *Życie i działalność księdza infułata Kazimierza Lagosza (1888–1961)*, w: *Kościół katolicki na Dolnym Śląsku w powojennym 50-leciu*, s. 74–99.

oraz prowadzić placówki kulturalno-oświatowe w parafii. Wykształcenie teologiczne miało uzdalniać duszpasterzy do rozwiązywania współczesnych problemów, zwłaszcza społecznych. Do niechlubnych pociągnięć tegoż wikariusza kapitulnego można zaliczyć usunięcie ze stanowiska wykładowcy w seminarium duchownego wybitnego historyka ks. Wincentego Urbana¹⁷.

4. Powrót do istotnych koncepcji formacji

Po objęciu rządów przez ks. bp. Bolesława Kominka seminarium otrząsnęło się z chęci stworzenia zeń instytucji szkolenia zawodowego, mającego ograniczyć przygotowanie kapłańskie do rubrycystycznego rzemiosła¹⁸. Niewątpliwie w takim podejściu do formacji był ukryty jakiś fakt antykościelnej interwencji komunistycznego państwa, którego ks. Lagosz, ówczesny wikariusz kapitulny nie mógł wprost lekceważyć. W porównaniu z rozporządzeniami komunistów z krajów sąsiednich, likwidujących seminaria duchowne, te polskie pozwalały na funkcjonowanie przynajmniej w ograniczonej formie. W 1951 r. na wszystkich kursach było w sumie 165 alumnów, a kadra wychowawczo-nauczająca liczyła 27 osób.

Nowego ducha przyniosła odwilż 1956 r., a później postanowienia Soboru Watykańskiego II¹⁹. Przede wszystkim filozofia posiadała niezachwianą pozycję. Wśród dyscyplin teologicznych wytworzyły się trzy zasadnicze nurty. Pierwszy to przedmioty oparte na dokumentach pisanych, jak biblistyka, patrologia i historia, drugi – przedmioty oparte na tym, co trwałe, na refleksji nad Objawieniem – fundamentalna teologia dogmatyczna, ostatni – dyscypliny teologiczne, które przygotowują do praktyki duszpasterskiej, kaznodziejskiej i katechetycznej.

Wraz z przywróceniem w seminarium prawidłowych sposobów intelektualnego oddziaływania nastąpiła także reforma w relacjach międzyludzkich. Zaniechano przesadnego rygoru. Już nie kontrolowano otrzymywanej przez alumnów korespondencji. Zawiązał się pierwszy samorząd studencki z mądrymi pomysłami. W salach wykładowych dawał się odczuć duch swobody i możliwość niczym nieskrępowanych wypowiedzi. Wykłady stawały się przestrzenią dyskusji i wymiany myśli. Studenci śmiało stawiali pytania, a profesorowie starali się w sposób wyczerpujący

¹⁷ B. Noszczak, *Polityka państwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953–1956*, Warszawa 2008, s. 184–185, 393, 419.

¹⁸ Urban, *30-lecie*, s. 249.

¹⁹ Szerzej na temat zmian soborowych w wychowaniu alumnów i przygotowaniu do kapłaństwa pisał A. Bardecki, *Kościół epoki dialogu*, Kraków 1966, s. 168–190.

na nie odpowiadać. Weryfikacja wiedzy odbywała się w formie egzaminu pisemnego lub ustnego. Wszedł zwyczaj pisania na zakończenie samodzielnych opracowań absolutoryjnych, które do czasu erygowania Papieskiego Fakultetu, stanowiły przyczynki do późniejszych prac magisterskich. Weryfikacja posiadanej wiedzy z homiletyki następowała poprzez systematyczne głoszenie próbnych kazań. Musiały być wygłoszone z pamięci. Słuchaczami byli sami studenci, jak i prowadzący ks. Jan Wierusz-Kowalski czy ks. L. Jezierski. Katechetykę wykladał wtedy znany pedagog ks. Józef Wojtukiewicz, a później ks. Aleksander Zienkiewicz, ks. Roman Drozd. Weryfikacja dokonywana była w salkach katechetycznych lub w formie obowiązkowych konspektów. We wrocławskim środowisku filozofię wykładał ks. dr Wiesław Gawlik, a po jego śmierci ks. prof. Ignacy Dec. Z autopsji czerpałem ogromną wiedzę obu filozofów. U tego pierwszego zaliczenie przedmiotów filozoficznych bywało dla niejednego studenta dużym problemem. Ksiądz W. Gawlik wychodził z założenia, że bez znajomości pojęć filozoficznych kandydat nie nadaje się do kapłaństwa. Jakże zupełnie inne było podejście ks. prof. I. Deca, starającego się ze wszystkich sił, aby alumni pojęli główne założenia zagadnień filozoficznych. Z grona wykładowców przedmiotów filozoficznych na PFT we Wrocławiu z ostatniego okresu należy wymienić: ks. bp. Adama Dyczkowskiego, ks. Juliana Michalca, ks. Ignacego Deca, ks. Jana Choroszego, ks. Janusza Czarnego, ks. Jerzego Witczaka, ks. Mirosława Kiwkę i ks. Stanisława Pawlaczka. Spośród nich, do tej pory habilitowali się jedynie ks. Ignacy Dec i ks. Jan Choroszy. W zakres sekcji filozoficznej na Wydziale wchodziły także psychologia i pedagogika. Reprezentowali ją ks. Eugeniusz Mitek i ks. Marian Wolicki, ks. Andrzej Jagiełło i ks. Franciszek Głód.

We wrocławskim środowisku teologicznym ważną postacią specjalizacji historycznej był bp Wincenty Urban. W pierwszym dziesięcioleciu powojennym wspomagali go dwaj wybitni profesorowie: ks. Józef Umiński i Tadeusz Silnicki. Spośród historyków Kościoła, uczniów późniejszych współpracowników i następców bp. Urbana należy wymienić: ks. Kazimierza Dole, ks. Józefa Swastka, ks. Józefa Mandziuka, ks. Antoniego Kielbasę, ks. Józefa Patera, ks. Władysława Bochnaka, ks. Tadeusza Fitycha i ks. Zdzisława Leca.

W 1958 r. rektorem seminarium duchownego został ks. Paweł Latusek. Dzięki jego ciężkiej pracy powstawał istotny dla solidnej formacji teologicznej zbiór książek. Gdy tylko przywieziono nowe książki, nieraz całe księgozbiory, zwłaszcza z zagranicy, ubrany w kombinezon przenosił

je do czytelni czy biblioteki, a następnie osobiście je układał. Porządkował je sam, do czasu aż klerycy nie poznali arkan obsługi biblioteki. Marzyło mu się już wtedy powołanie do życia wydziału teologicznego. Nieustannie powtarzał, że do tego potrzeba mieć, oprócz studentów, dwie rzeczy: przyzwoity księgozbiór, warsztat naukowy oraz kompetentnych, habilitowanych pracowników naukowych. Wiedział, że kiedy zrealizuje się ten jego plan, wtedy można zaprosić do Wrocławia wizytatora z Watykanu dla oceny warunków. Jego pozytywna ocena otwierałaby możliwości uznania wrocławskich studiów filozoficzno-teologicznych za akademickie i wydania zezwolenia na nadawanie stopni akademickich. I rzeczywiście powoli jego plany nabierały realnego kształtu. Systematycznie warsztat naukowy powiększył się aż do 80 tysięcy woluminów. Podobnie kadra profesorska rozrastała się, utrzymując przez cały czas korzystne proporcje w obsadzie poszczególnych sekcji dyscyplin filozoficznych i teologicznych. Gdyby przyjąć liczbę 122 wykładowców funkcjonujących w latach 1947–1997, to od 20 do 25 pracowało na zajęciach filozoficzno-humanistycznych, ponad 30 w naukach pozytywnych (biblistyka, historia), do 35 w obrębie teologii systematyczno-spekulatywnej, w końcu do 34 w dziedzinach pastoralnych, katechetycznych, homiletycznych, w obrębie teologii pastoralnej.

5. Założenie Papieskiego Wydziału Teologicznego w roku 1968

Wizja ks. P. Latuska nie spełniła się jedynie w tym zakresie, że do Wrocławia nie przybył wizytator z Rzymu. Stolica Apostolska zaufała zapewnieniom ks. arcybiskupa B. Kominka. Dekret Kongregacji do spraw Seminarium i Uniwersytetów z dnia 22 lutego 1968 r. ukonstytuował Fakultet Teologiczny na bazie studiów filozoficzno-teologicznych Wyższego Seminarium Duchownego, uznając w nim przedłużenie Wydziału Teologicznego, jaki do 1945 r. wchodził w skład Uniwersytetu Wrocławskiego²⁰. Przez dwa lata jego rektorem był ks. bp Paweł Latusek.

Zmiana kierownictwa seminarium i fakultetu nastąpiła w roku 1970. Nowy rektor, ks. prof. Józef Majka²¹, po dokładnym zapoznaniu się

²⁰ Zob. I. Dec, *Nauki teologiczne we Wrocławiu w latach 1945–1995*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, 3(1995), nr 2, s. 15.

²¹ Na temat ks. J. Majki zob. S. Pamuła, *Ksiądz Józef Majka – protagonista katolickiej nauki społecznej*, RTK, 42(1995), z. 6, s. 73–87; F.J. Mazurek, *Majka Józef ks.*, w: *Słownik biograficzny miasta Lublina*, t. 2, red. T. Radzik, A. Witusik, J. Ziółek, Lublin 1996, s. 154–156; J. Mandziuk, *Słownik księży pisarzy archidiecezji wrocławskiej 1945–1992*, Warszawa 1997, s. 188–205; J. Mariański, *Klasyk katolickiej nauki społecznej w Polsce ksiądz profesor dr hab. Józef Majka (1918–1993)*, „Summarius”, 48–49(1999–2000), s. 199–207.

z warunkami funkcjonowania wrocławskiej uczelni, stwierdził, że wiele spraw dobrze przygotowano i mogły stanowić niemal gotowe podłoże do budowy formalnych struktur organizacyjno-prawnych fakultetu. Kwestią stwarzającą wiele kłopotów była konieczność obudzenia większego stopnia samodzielnego myślenia u alumnów. Należało postawić studentom zwiększone wymagania, aby ich prace magisterskie obejmowały zagadnienia bardziej problemowe niż opisowe.

Dzięki sprawnemu działaniu ks. J. Majki, wspieranego wydatnie przez ks. Jana Krucinę, szybko zostały zorganizowane specjalizacje z zespołami odpowiednich katedr. Rozwinęły się wykłady monograficzne na studium licencjackim i doktoranckim. Już w 1971 r. fakultet mógł wydać pierwsze dyplomy magisterskie i licencjackie, a w 1976 r. przeprowadzić pierwszą publiczną obronę pracy doktorskiej.

Fakultet jako akademicka organizacja formacji teologicznej alumnów zyskiwał pod rządami ks. rektora J. Majki coraz większe uznanie, jak również i poparcie, zwłaszcza ze strony Komisji do spraw Nauki przy Episkopacie. Ksiądz rektor dbał o to, aby przede wszystkim zachować właściwe miejsce dla wszystkich dyscyplin teologicznych, a później aby następowało ich zrównoważenie w kierunku nauk pastoralno-praktycznych, gdyż takiego procesu domagały się przeobrażenia soborowe oraz liczne dokumenty papieży. Z uznaniem należy powiedzieć, że starał się zachować równomierne proporcje między dyscyplinami filozoficznymi a szeroko rozbudowanymi odmianami nauk teologicznych. W efekcie recepcja postanowień soborowych następowała w umysłach alumnów w sposób ewolucyjny. Równocześnie dokonywało się otwarcie ich mentalności kościelnej w kierunku świata, w stronę przeobrażeń zachodzących we współczesnej cywilizacji. To właśnie takie przygotowanie, a zwłaszcza cotygodniowe spotkania ze wszystkimi alumnami na tzw. sobotynkach, dało podwaliny do umiejętnego pokierowania całą robotniczą społecznością w czasie sierpniowych wydarzeń 1980 roku.

Już w siódmym roku jego działalności na urzędzie rektora (1977/78) zostały powołane do życia dzienne, stacjonarne studia teologii dla osób świeckich i zakonnych. Dużym sukcesem było uzyskanie w 1981 r. osobowości prawnej, zaś w 1989 r. Papieski Fakultet Teologiczny, w wyniku podpisanej umowy między Rządem a Episkopatem, został uznany przez władze państwowe za wyższą uczelnię akademicką. Pierwsza habilitacja odbyła się w 1990 roku. W roku akademickim 1993/94 zaczęło funkcjonować na Wydziale dwuletnie Podyplomowe Studium Dziennikarskie oraz

zostały wprowadzone na studium podstawowym teologii dla świeckich cztery specjalizacje: dziennikarska, katechetyczna, rodzinna i społeczna. W roku akademickim 1994/95 na siedmiu sekcjach, specjalizacjach (filozoficznej, historycznej, biblijnej, dogmatycznej, moralnej, kanonicznej i pastoralnej) było zatrudnionych 79 pracowników naukowo-dydaktycznych, w tym: 25 samodzielnych (17 profesorów i 8 docentów), 35 doktorów, 5 licencjatów i 16 magistrów. Papieski Wydział wykształcił w teologii na stopniu podstawowym prawie 1500 księży, kilkuset zakonników i ponad 500 osób świeckich²².

Obecnie Wydział ma nową kadrę profesorską wyrosłą pod rządami ks. kardynała H. Gulbinowicza i jego następcy ks. arcybiskupa M. Gołębiewskiego. Ta grupa udoskonaliła narzędzia swych badań, dopracowała się publikacji, osiągnęła stopnie i tytuły naukowe. Wykładowcy podejmują ogromne starania w kierunku podniesienia poziomu samodzielnego myślenia u kleryków. Zwracają uwagę na odpowiedni wybór lektur oraz zaznajomienie się z bibliografią uzupełniającą wykłady. Starają się obudzić inicjatywę do merytorycznej dyskusji na ćwiczeniach, proseminariach, jak w kręgach seminaryjnych. Próbują sprostać współczesnym prądom, domagających się przeobrażeń w mentalności i błędnym pojmowaniu pluralizmu w demokracji liberalnej. Wykładowcy teologii, nauki o Bogu, zdają sobie sprawę z tego, że powinna ona być równocześnie mową do Boga, co wraz z całą formacją duchowo-religijną w seminarium może się wydatnie przyczynić do ukształtowania w obecnie studiujących silnych osobowości, zdolnych sprostać oczekiwaniom zgłaszanym pod adresem współczesnego duchowieństwa. Nie możemy dopuścić, aby w czasie spadku powołań przygotowanie teologiczne łączyło się ze słabo wykształconym i duchowo nieuformowanym duchowieństwem.

* * *

Istotnym zadaniem seminarium duchownego jest formacja teologiczna kleryków. We wrocławskiej uczelni proces przyswajania nauki o Bogu odbywał się w miejscu uświęconym już blisko 500-letnią tradycją, tzn. od roku 1565. Założona w roku 1702 Akademia Leopoldyńska podniosła nauczanie teologii na wyżyny uniwersyteckie. Po zakończeniu drugiej wojny światowej ówczesny administrator apostolski ks. K. Milik

²² I. Dec, *Srebrne годы Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu*, w: *Patientia et caritas*, s. 293–304.

podjął starania o przywrócenie na Uniwersytecie Wrocławskim wydziału teologicznego. Minister Oświaty nie wyraził na to zgody. Z tego powodu początek realizacji formacji teologicznej w powojennym Wrocławiu nastąpił 8 października 1947 r. w odremontowanym budynku *Collegium Georgianum*. Tę chwilę uroczystego otwarcia przeżywało 24 alumnów i siedmiu wykładowców, w tym trzech samodzielnych pracowników naukowych. W latach 1951–1956 mieliśmy do czynienia w formacji intelektualnej z tzw. okresem eksperymentowania, które polegało na rzekomym uprzątnięciu formacji. Po objęciu rządów przez ks. bp. B. Kominka seminarium otrząsnęło się z chęci stworzenia zeń instytucji szkolenia zawodowego, mającego ograniczyć przygotowanie kapłańskie do rubrycystycznego rzemiosła. Od tej chwili filozofia posiadała niezachwianą pozycję. Wśród dyscyplin teologicznych wytworzyły się trzy zasadnicze nurty. Pierwszy to przedmioty oparte na dokumentach pisanych, jak biblistyka, patrologia i historia, drugi – przedmioty oparte na tym, co trwałe, na refleksji nad Objawieniem – fundamentalna teologia dogmatyczna, ostatni – dyscypliny teologiczne, które przygotowują do praktyki duszpasterskiej, kaznodziejskiej i katechetycznej. Dekret Kongregacji do spraw Seminariorów i Uniwersytetów z dnia 22 lutego 1968 r. ukonstytuował Fakultet Teologiczny na bazie studiów filozoficzno-teologicznych Wyższego Seminarium Duchownego, uznając w nim przedłużenie Wydziału Teologicznego, jaki do r. 1945 wchodził w skład Uniwersytetu Wrocławskiego. Przez dwa lata rektorem był ks. bp Paweł Latusek.

THEOLOGICAL FORMATION OF SEMINARIANS AT THE THEOLOGICAL SEMINARY IN WROCLAW AFTER 1945

Keywords: Silesia, Wrocław, Seminary, Academy, theology, philosophy, history, Karol Milik, Kazimierz Lagosz, Bolesław Kominek.

Abstract: The communist times were a particularly painful experience for the Catholic Church in Lower Silesia. Those in power tried to limit His activity in all sectors of life. Despite existing laws, Catholics were deprived of their civil liberties. Extremely dangerous times required the people of the Church to take an unconventional approach to the decisions of state authorities in order to manage church institutions. The aim of the work is to show the enormous work of the bishop and professors to maintain a high intellectual and theological level of seminarians.

Sections: [Introduction] > 1. The purpose and scope of intellectual formation > 2. The beginnings of formation in the Polish reality > 3. Attempts

to form a socially active priest > 4. Return to the essential concepts of formation > 5. The founding of the Pontifical Faculty of Theology in 1968 > [Summary].

BIBLIOGRAFIA

- Banaszak M., *Geneza seminariów duchownych w Polsce*, CTh, 37(1967), fasc. 3, s. 123–136.
- Bardecki A., *Kościół epoki dialogu*, Kraków 1966.
- Dec I., *Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne we Wrocławiu w latach 1976–1994*, w: *Patientia et caritas: W hołdzie Księdzu Kardynałowi Henrykowi Gulbinowiczowi Arcybiskupowi Metropolicie Wrocławskiemu w 25-lecie sakry biskupiej 8 II 1970 – 8 II 1995*, red. I. Dec, Wrocław 1995, s. 271–292.
- Dec I., *Nauki teologiczne we Wrocławiu w latach 1945–1995*, w: *Kościół katolicki na Dolnym Śląsku w powojennym 50-leciu*, red. I. Dec, K. Matwijowski, Wrocław 1996, s. 22–34.
- Dec I., *Nauki teologiczne we Wrocławiu w latach 1945–1995*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, 3(1995), z. 2, s. 13–26.
- Dec I., *Srebrne gody Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu*, w: *Patientia et caritas: W hołdzie Księdzu Kardynałowi Henrykowi Gulbinowiczowi Arcybiskupowi Metropolicie Wrocławskiemu w 25-lecie sakry biskupiej 8 II 1970 – 8 II 1995*, red. I. Dec, Wrocław 1995, s. 293–304.
- Ferdek B., *O pożytkach z uprawiania teologii akademickiej*, w: *Wydział Teologii Katolickiej na Uniwersytecie Wrocławskim (1811–2011)*, red. M. Piel, Wrocław 2014, s. 11–16.
- Homilia ks. bpa Józefa Pazdura, w: *50 lat Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu*, red. I. Dec, K. Matwijowski, Wrocław 1997, s. 7–9.
- Librowski S., *Czterechsetlecie fundacji seminarium wrocławskiego (1568–1968)*, ABMK, 17(1968), s. 179–185.
- Librowski S., *Właściwie które seminarium diecezjalne w Polsce jest najstarsze?*, ABMK, 17(1968), s. 185–189.
- Mandziuk J., *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*, t. 2 (od 1520 do 1742), Warszawa 2011.
- Mandziuk J., *Słownik księży pisarzy archidiecezji wrocławskiej 1945–1992*, Warszawa 1997.
- Marcinowski J., *Początki Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu*, w: *Dei Virtus – Kardynałowi Bolesławowi Kominkowi w hołdzie*, red. J. Krucina, Wrocław 1974, s. 243–251.
- Mariański J., *Klasyk katolickiej nauki społecznej w Polsce ksiądz profesor dr hab. Józef Majka (1918–1993)*, „Summarium”, 48–49(1999–2000), s. 199–207.
- Mazurek F.J., *Majka Józef ks.*, w: *Słownik biograficzny miasta Lublina*, t. 2, red. T. Radzik, A. Witusik, J. Ziółek, Lublin 1996, s. 154–156.

- Nitecki P., *Teologia katolicka we Wrocławiu w nowej rzeczywistości geopolitycznej i kościelnej (od 1945 r. do dziś)*, w: *Wydział Teologii Katolickiej na Uniwersytecie Wrocławskim (1811–2011)*, red. M. Piela, Wrocław 2014, s. 77–87.
- Noszczak B., *Polityka państwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953–1956*, Warszawa 2008.
- Pamuła S., *Ksiądz Józef Majka – protagonista katolickiej nauki społecznej*, RTK, 42(1995), z. 6, s. 73–87.
- Pater J., *Rządcy diecezji wrocławskiej wobec seminarium duchownego po II wojnie światowej*, w: *50 lat Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu*, red. I. Dec, K. Matwijowski, Wrocław 1997, s. 25–35.
- Ratzinger J., *Was ist Theologie*, „Internationale katholische Zeitschrift Communio”, 8(1979), nr 2, s. 121–128.
- Ratzinger J., *Wiara i teologia*, w: *Jego Eminencja Kardynał Joseph Ratzinger – Jego Świątobliwość papież Benedykt XVI doktor „honoris causa” Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu*, red. I. Dec, Świdnica 2005, s. 67–75.
- Sawicki J., *Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty*, Wrocław 1963.
- Schletz A., *Ks. Józef Umiński (1888–1954)*, NP, 8(1958), s. 281–327.
- Swastek J., *Korzenie uniwersyteckiej teologii na Śląsku do 1702 roku*, w: *300 lat Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Zarys historii i pracownicy naukowcy PWT we Wrocławiu*, red. I. Dec, Wrocław 2002, s. 15–25.
- Swastek J., *Starania i próby założenia uczelni akademickiej na Śląsku na przestrzeni XVI–XVIII wieku*, „Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne”, 6(1974), s. 99–113.
- Urban W., *30-lecie Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu (1947–1977)*, „Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne”, 15(1983), s. 201–275.
- Urban W., *Archidiecezja Wrocławska w latach 1945–1965*, NP, 22(1965), s. 10–68.
- Urban W., *Najstarsze seminarium duchowne na ziemiach polskich*, „Tygodnik Powszechny” 17(1963) nr 46, s. 4.
- Wójcik S., *Życie i działalność księdza infułata Kazimierza Lagosza (1888–1961)*, w: *Kościół katolicki na Dolnym Śląsku w powojennym 50-leciu*, red. I. Dec, K. Matwijowski, Wrocław 1996, s. 74–99.